

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
Institut mezioborových studií Brno

**Hodnotné využívání volného času mládeže,
jako činitele prevence sociálně
patologických jevů**

Bakalářská práce

Vedoucí diplomové práce:
Doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.

Vypracoval :
Vojtěch Kabelka

Brno 2005

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Hodnotné využívání volného času mládeže, jako činitele prevence sociálně patologických jevů“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu.

Vojtěch Kabelka

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoránkovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování bakalářské práce.

Brno 15.4.2005**Vojtěch Kabelka**

Obsah

Úvod	1
1. Pedagogika volného času	3
1.1 Vymezení pedagogiky volného času	4
1.2 Základní funkce	6
1.3 Volný čas a životní styl	9
2. Činitelé vývoje mládeže	13
2.1 Charakteristika vývoje mládeže	14
2.2 Sociologický pohled na současnou mládež	17
2.3 Nevhodné využívání volného času	20
3. Péče o volný čas	24
3.1 Požadavky na výchovu mimo vyučování	24
3.2 Úloha rodinného prostředí	26
3.3 Vliv a úloha školy	29
3.4 Přehled volnočasových institucí	32
Závěr	38
Resumé	40
Anotace	41
Literatura	42

Úvod

Volný čas, mládež a sociálně patologické jevy jsou ústředními tématy této bakalářské práce, která si klade za cíl tyto fenomény popsat, rozebrat jejich vzájemné vztahy a potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy. Celá práce je postavena na čtyřech pilířích: pedagogice volného času, vývojové psychologii mládeže, sociologii mládeže a sociálně patologických jevech. Mým úmyslem je poukázat na hodnotné využívání volného času jako významný faktor prevence sociálně patologických jevů, provést jeho charakteristiku a naznačit cesty dalšího rozvoje.

Volný čas je v současnosti velmi skloňovaný termín, který zkoumá filozofie, psychologie, sociologie, pedagogika a další vědní obory /antropologie, medicína, ekonomie atd./. Je to doba, kterou lze chápat jako opak doby vymezené pro práci a povinnosti. Své činnosti si zde můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášíjí nám pocit uspokojení a uvolnění. Vzniká zde prostor pro individuální rozvoj jedince.

Na druhou stranu je to také časový úsek, kdy může dojít k společensky nežádoucímu chování, které zahrnuje širokou škálu jevů označovaných jako sociální patologie. Pokud je člověk zaměstnán prací, školou nebo jinou povinností zpravidla nemá čas dopouštět se protisociálního jednání. Ve volném čase jsou však kontrolní a regulační mechanismy oslabeny a společnost do určité míry ponechává volbu aktivity na jedinci. A právě zde nejčastěji dochází k vzniku sociálně patologických jevů. Mezi ně patří zejména kriminalita, experimentování a závislost na drogách, virtuální drogy /počítače, televize, video/, patologické hráčství /gambling/, prostituce, promiskuita a s ní spojené riziko pohlavních nemocí, šikanování, vandalismus, xenofobie, rasismus, sektářství a také workoholismus. Při rizikovém trávení volného času dochází také k velkému množství úrazů. Volný čas se tedy může stát zdrojem velmi vážného ohrožení.

Pro zdravý rozvoj celé společnosti je důležité chránit její členy před sociálně patologickými jevy. K velmi ohrožené skupině patří právě mládež. Obecně lze vycházet z toho, že se jedná o sociální skupinu ve fázi životního cyklu mezi dětstvím a dospělostí, v období zrání, hledání a ukotvení své vlastní identity. Vliv rodiny a školy je oslabován a narůstá vliv vrstevníků.

Ve své práci stanovuji dvě pracovní hypotézy. Zaprvé: Hodnotné využívání volného času mládeže působí jako prevence sociálně patologických jevů. A zadruhé: Škola a rodina ovlivňují volný čas mládeže nedostatečně.

Text je postaven na třech složkách: znalostech autora, volné interpretaci prací jednotlivých odborníků /to bývá označeno příjmením autora a rokem vydání publikace/ a

doslovné interpretaci autorů /zde je navíc uvedena strana textu a samotný text je označen na začátku a na konci uvozovkami/.

Každý jedinec má k dispozici určité množství volného času, což na jedné straně dává prostor pro individuální rozvoj a na druhé straně je zde nebezpečí ohrožení a vzniku sociálně patologických jevů. Vzhledem ke své životní fázi patří k velmi ohrožené skupině právě mládež. Vysoká míra problematických jevů ve volném čase mládeže naznačuje, že společnost se bude muset na tuto oblast více zaměřit, aby efektivněji ovlivňovala zdravý vývoj mladé generace.

1. Pedagogika volného času

S výrazem volný čas si většina z nás spojuje příjemné představy. Můžeme ho chápat jako opak doby nutné práce a povinností. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění. Mladí lidé ještě nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností, potřebují citlivé vedení. Podmínkou účinnosti je, aby toto vedení bylo nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé a účast na nich dobrovolná.

Mezinárodní charta výchovy ve volném čase WLRA uvádí tyto charakteristiky pojmu volný čas:

- ***Volný čas představuje specifickou oblast lidského života***, přinášející člověku zvláštní prospěch: radost ze svobody, prostor pro tvořivost, uspokojení, radost, potěšení a štěstí. Poskytuje příležitost pro širokou škálu možností sebevyjádření a činností, které v sobě zahrnují prvky tělesné, duševní, sociální, umělecké i duchovní.
- ***Volný čas představuje jeden z nejdůležitějších zdrojů osobního, společenského a ekonomického rozvoje a významně přispívá ke kvalitě života***. Volný čas představuje kulturní majetek a průmyslové odvětví, které vytváří pracovní místa, produkty a služby. Na kvalitu volného času mají vliv faktory politické, ekonomické, sociální, kulturní a stav životního prostředí, které mohou kvalitní využívání volného času podporovat nebo blokovat.
- ***Volný čas podporuje celkové zdraví a svobodu***. Nabízí řadu příležitostí umožňující jednotlivcům i skupinám výběr činností a zkušeností, které odpovídají jejich potřebám, zájmům hodnotám. Volný čas má největší přínos tehdy, když může jedinec spoluurčovat způsob, jakým ho bude trávit.
- ***Volný čas je základním lidským právem*** a nikomu nesmí být upíraný na základě věku, pohlaví, rasy, náboženství, zdravotního stavu, postižení, ekonomického nebo sociálního postavení.

Volný čas lze vyplnit velmi odlišnými způsoby. Pro naši potřebu je rozhodující měřítko, zda se jedná o činnosti, které přispívají k rozvoji každého jedince nebo aktivity směřující do sféry sociální patologie. Vysoká míra kriminality mládeže, snižování věku páchaní trestné činnosti, narůstající brutalita trestných činů, konzumace drog a celá řada dalších patologických jevů naznačuje, že je třeba volnému času mládeže věnovat více pozornosti.

1.1 Vymezení pedagogiky volného času

V evropském kulturním prostoru se aktivity volného času začaly rozšiřovat v průběhu 17. století. Bohatší obyvatelé měst si začali budovat víkendové domy, ve městech vznikaly první kluby /první ve Velké Británii v roce 1693/ kavárny, spolky a společnosti dospělých. Na základě rozvoje průmyslové společnosti se zkracovala pracovní doba příslušníků dělnictva, tím vznikl čas na regeneraci, sebevzdělávání a rozvoj zájmů. Začaly se objevovat vzdělávací, divadelní, tělovýchovné aktivity, vznikaly kluby, dělnické domy, zájmové, odborové, sociální i politické organizace. Nejprve se jednalo o aktivity a zařízení zaměřené výhradně na dospělé /např. Sokol/, později vznikala také sdružení a zařízení pro děti a mládež /např. Skauting/. Začaly se rozvíjet rovněž specifické činnosti a zařízení pro volný čas dětí a mládeže /např. školní kluby a dětské tábory/. V meziválečném období 20. století vznikly dva základní modely uspořádání volného času dětí a mládeže. V zemích západní a severní Evropy se rozvinuly dosavadní typy sdružení a aktivit prostřednictvím iniciativ a novátorských prvků různých pedagogů /u nás např. A. B. Svojsík/. Druhý model byl uplatňován v tehdejším Sovětském svazu. Sdružení a zařízení volného času byly úzce spjaty se státem a jeho ideologií.

Předělem v chápání volného času se stala 90. léta 20. století. Hofbauer /2004, str. 17/ k tomu uvádí: „Význam a výchovné možnosti volného času začaly být také analyzovány a využívány vznikající **Pedagogikou volného času** a příbuznými obory /pedagogika zážitku, dobrodružství, muzeopedagogikou a dalšími/.“

V odborné literatuře se můžeme setkat s různými názory a definicemi, s odlišnými důrazy. Někteří autoři zdůrazňují volnost a svobodu, další uspokojování potřeb a zájmů.

Pedagogický slovník /2003, str.161/ pedagogiku volného času definuje takto: „jedná se o pedagogickou disciplínu zaměřenou na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých.“

J. Průcha /2000, str. 94/ uvádí: „pedagogika volného času se zabývá :

- Obsahem, formami a prostředky edukačních aktivit pro kultivaci individuálně a společensky prospěšného trávení volného času u dětí a mládeže.
- Činností školských a jiných zařízení, která zabezpečují edukaci ve volném čase.
- Teorií a výzkumem toho, jak současná mládež /resp. i jiné skupiny populace/ tráví volný čas v podmínkách soudobého stavu společnosti.“

Hofbauer /2004/ do pedagogiky volného času zařazuje oblasti:

- **Výchova ve volném čase** – sem patří veškeré působení mimo sféru vykonávaných povinností. Specifickým znakem je dobrovolnost těchto aktivit. Jedinec má prostor působit jako aktivní činitel.
- **Výchova prostřednictvím aktivit volného času** – jedinec si zde osvojuje nové znalosti, dovednosti a návyky v oblasti volného času.
- **Výchova k volnému času** – jde o reflexi samotného volného času a formování jeho činností.

V pedagogické teorii i praxi se objevují pojmy vyjadřující různou míru organizovanosti výchovného působení ve volném čase:

- **Činnost spontánní** – realizuje se individuálně nebo ve skupinách a je pedagogicky ovlivňována nepřímo. Jedná se o aktivity sportovní, kulturní, poznávací a další. Jejich začátek i konec není stanoven. Pokud je přítomen pedagogický pracovník, vystupuje zde jako rádce, konzultant nebo motivující činitel.
- **Zájmová činnost příležitostná** – zahrnuje organizované jednorázové i cyklické, rekreační, oddechové nebo vzdělávací aktivity např.: cykly přednášek, turnaje, závody, koncerty, divadelní představení, poznávací soutěže, exkurze aj. Činnosti jsou ohraničeny a přímo řízeny pedagogem za současného podporování spoluúčasti a vlastní aktivity.
- **Zájmová činnost pravidelná** – se uskutečňuje celoročně v pravidelných intervalech pod vedením kvalifikovaného vedoucího. Zahrnuje různé zájmové činnosti /kroužky, umělecké soubory, sportovní družstva, dlouhotrvající kurzy atd./. Cílem je osvojit si nové vědomosti, dovednosti a prohloubit kladný vztah k předmětu zájmu.

Důležitým pojmem je **výchova mimo vyučování**, kterou Pávková a kol. / 2002/ vymezuje jako aktivitu probíhající mimo povinné vyučování a mimo bezprostřední vliv rodiny. Je institucionálně zajištěná. Výchova mimo vyučování je specifická oblast výchovného působení, plní různé funkce podle jednotlivých typů výchovných zařízení, institucí a organizací. Obsah výchovy mimo vyučování tvoří : výchovně-vzdělávací činnosti odpočinkové, rekreační činnosti, zájmové činnosti, veřejně prospěšné činnosti, sebeobslužné činnosti a příprava na vyučování.

Pedagogika volného času a výchova mimo vyučování k sobě mají blízko, ale nejsou to pojmy totožné. V prvním případě se jedná o vědní obor, který se zabývá teoretickými a

praktickými aspekty výchovy ve volném čase. V druhém případě se jedná o označení jedné z oblastí výchovy, patří sem i příprava na školu a upevňování hygienických a kulturních návyků.

Mezi vlivy, které mohou velmi výrazně působit na využívání volného času mládeže, můžeme zařadit: vrstevníky, rodiče, učitelé, média, literaturu a další. Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Optimálním stavem je uvést do rovnováhy sféru povinností a sféru volného času. Musíme také přihlédnout k věkovým zvláštnostem dospívajícího člověka, rodinným a regionálním poměrům.

Jedním z cílů výchovy je naučit člověka rozumně využívat volného času, formovat jeho zájmy, podporovat konkrétní hluboký a celoživotní zájem.

Pedagogika volného času je mladá vědní disciplína, která usiluje o smysluplné využívání volného času se zaměřením na individuální rozvoj jedince, snaží se rozvíjet jeho zvědavost a nadšení pro věc, rozšiřuje osobní, sociální a profesní kompetence, učí angažovanosti, solidaritě a toleranci.

1.2 Základní funkce

Pokud probereme charakteristiky základních funkcí volného času v pojetí jednotlivých odborníků, zjistíme, že se v podstatných rysech shodují.

Dokument Státní politika vzhledem k mladé generaci v ČR /1999/ za funkce volného času pokládá:

- Relaxaci
- Regeneraci
- Kompenzaci
- Sociální prevenci
- Výchovu

Pávková a kol. /2002/ rozlišuje čtyři základní funkce: výchovně-vzdělávací, preventivní, zdravotní a sociální.

- **Výchovně vzdělávací funkce** – prostřednictvím pestrých a zajímavých činností se jedinci motivují k společensky žádoucímu využívání volného času, k získávání nových vědomostí, dovedností i návyků a tím i k rozvoji poznávacích procesů a k celoživotnímu vzdělávání.

- **Preventivní funkce** – podporování žádoucích volnočasových aktivit předcházíme negativním jevům mezi mládeží.
- **Zdravotní funkce** – podporuje vztah ke sportu a zdravému životnímu stylu.
- **Sociální funkce** – rozvíjí schopnost komunikace, sociální kompetence a seznamuje s pravidly společenského chování.

Slovenští autoři Masaryková a kol. /2002/ charakterizují tyto funkce pedagogiky volného času:

- **Výchovně vzdělávací funkce** – je zde prostor pro získávání množství informací ze všech oblastí společenského života, kultury, vědy, techniky, prostřednictvím médií, formou skupinové práce, též individuálně, prostřednictvím konzultací, poradenské činnosti, individuální přípravy na soutěže, na olympiády, středoškolskou odbornou činnost. Obsah a zaměření výchovného působení by mělo respektovat potřeby a zájmy jednotlivců i výchovných skupin a potřeby společnosti. Je třeba při tom brát v úvahu určité limitující faktory například věk, pohlaví, zdravotní stav, regionální zvláštnosti apod.
- **Rekreačně relaxační funkce** – při formování osobnosti musíme mít na zřeteli i psychohygienické zásady a zásady pro udržování fyzického zdraví. Se zřetelem na odstraňování pracovního vypětí, stresové zátěže ve škole či na pracovišti, je potřebné do denního programu vhodně zařazovat relaxační cvičení, rekreační pobyt na čerstvém vzduchu, vycházky a výlety, v případě potřeby i rehabilitační cvičení. Tělovýchovné, sportovní i turistické činnosti ve volném čase jsou pro zdravý vývin dětí a mládeže nepostradatelné. Opodstatněný je požadavek na dodržování zásad bezpečnosti činností. Kromě organizované činnosti je potřeba i neorganizovaných spontánních aktivit ve společnosti vrstevníků nebo čas na individuální odpočinek, čtení či poslech hudby.
- **Sociální funkce** – socializace je proces v rámci kterého se jedinec adaptuje do sociálního prostředí, poznává ho, kooperuje s ním a stává se jeho členem. Člověk je bytostí bio-psycho-sociální, proto potřebuje působit v různých formálních i neformálních skupinách. Jednotlivé typy výchovně vzdělávacích zařízení plní sociální funkci různým způsobem a v různé míře. Velký význam to má pro děti žijící v málo podnětném rodinném prostředí. Pedagog volného času má možnost eliminovat tyto nedostatky, nabízet aktivity, kde každý může prezentovat svoje schopnosti, zručnost, úspěchy. Praxe potvrzuje, že proces výchovy k prosociálnosti pozitivně ovlivňuje sociální vztahy i klima ve skupině.

- **Seberealizační funkce** – zájmová činnost ve volném čase umožňuje ve větší či menší míře uspokojovat potřeby, zájmy ale i seberealizaci. Přiměřená vstupní i předběžná motivace napomáhá rozvoji dispozic, vloh, nadání a talentu. Očekávané sebeuplatnění obsahuje několik aspektů – sebepoznání, sebehodnocení, autoregulaci, autokultivaci s osobnostním přihlédnutím na náročnost při plánování s přihlédnutím na horní hranici možností. I v této oblasti probíhá neustálý proces aktivity, který slouží k vytváření vnitřní harmonie v souladu s harmonií vnějšího prostředí. Míru dosažené vnitřní stability potom přenáší do veškeré činnosti.
- **Preventivní funkce** – kromě přímého výchovného působení čím dál víc častěji ovlivňují mládež patologické jevy. Ve snaze snížit jejich účinnost v pedagogické praxi se zpracovávají různé programy prevence, které mají tři roviny: primární, sekundární, terciální.

Někdy se také uvádí **funkce ekonomická**, která zahrnuje tzv. „průmysl volného času“ a s ním spojené výdaje účastníků vynakládané na aktivity volného času.

Pro zaměření této práce je nejdůležitější funkce preventivní. Podílí se na ni státní i nestátní instituce na všech strukturálních stupních. Prevence je zaměřena do následujících oblastí:

- kriminalita,
- drogové závislosti, alkoholismus, kouření;
- virtuální drogy /počítače, televize, video/;
- patologické hráčství /gambling/;
- šikanování, vandalismus a další formy násilného chování;
- xenofobie, rasismus, intolerance.

Prevence se realizuje ve třech rovinách:

- **Primární prevence** – je určena celé populaci a zejména té části, která není riziková ani narušená. Směřuje k tomu, aby každý jedinec preferoval zdravý životní styl, aby byl vybaven sociálními a komunikačními dovednostmi – uměl čelit případnému tlaku okolí a v neposlední řadě, aby se dokázal zodpovědně rozhodovat. Preventivní aktivity se zaměřují na celou populaci, např. využití masových médií ve vzdělávání široké veřejnosti, různé iniciativy a programy ve školách /např. besedy s policejními odborníky/

- **Sekundární prevence** – zahrnuje aktivity zaměřené na rizikové jedince a skupiny, u kterých je zvýšená pravděpodobnost, že se stanou nositeli závadové činnosti /např. minoritní skupiny nebo děti z lokalit se zvýšenou kriminalitou/.
- **Terciální prevence** – usiluje o léčení, resp. zabránění recidivy u těch, kteří jsou již negativními jevy zasaženi. Prevence se zaměřuje na sociální prostředí, příčiny a podmínky vzniku závadového jednání a jeho recidivy /např. v oblasti drog se během 90. let minulého století začala stále více hlásit o uznání i strategie Harm Reduction – snižování poškození drogami/.

Pedagogika volného času má celou řadu funkcí. Důraz je kladen na aktivní odpočinek, regeneraci sil, osobní rozvoj a také na prevenci sociálně patologických jevů. Prevence je postavena na třech pilířích /prevence primární, sekundární a terciální/ podle stupně ovlivnění jedince negativními jevy. Jakýkoli systémový přístup k problémům mládeže musí obsahovat všechny tři složky. V praxi se tento model osvědčil..

1.3 Volný čas a životní styl

Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Sociolog Sak /2000, str.35/ k mládeži a životnímu stylu uvádí: „Důsledkem vývojových změn ve vědomí a v sociální kompetenci jsou proměny sociálního chování od elementárních aktů až po životní styl.“ Pojem životní styl je složitý a mnohovýznamový jev. Jedna z mnoha definic ho vymezuje jako souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje.

Tuček a kol. /2003/ uvádí pojem „způsob života“ a charakterizuje ho jako strukturovaný souhrn relativně ustálených každodenních praktik, způsobu realizace činností a způsobu chování v různých sférách lidské existence.

Konkrétní podoba životního stylu je ovlivňována v zásadě dvěma faktory:

- **Vnější**, což jsou životní podmínky /geografické, biologické, kulturní, ekonomické atd./.
- **Vnitřní**, což je člověk jako konkrétní subjekt životního způsobu, jeho osobnost se všemi potřebami, hodnotami, zkušenostmi, postoji, ambicemi apod.

Společenský zlom v roce 1989 vedl také k proměnám životního stylu v naší společnosti. Velmi viditelnou změnou byl přechod od značné uniformity k pluralitě, rozšíření možností volby. Jedinec má větší prostor při volbě životního stylu z pestrého spektra možných variant.

Prohlubující se diferenciaci je založena nejen na univerzálních kritériích typů věku či pohlaví, ale stále více také na ekonomických a sociálních možnostech. Nárůst ekonomických kritérií také souvisí s rozšířením konzumních tendencí.

Nové možnosti se objevily také s postupující globalizací a evropskou integrací. Globalizace je celosvětový proces, vedoucí ke stále vyšší vzájemné propojenosti a závislosti všech oblastí světa. Podle kritiků vedou tyto procesy k posilování stratifikace ve světovém měřítku, k dalšímu zbídačování chudých regionů, odkud plynou zisky do center a zániku kulturní pestrosti. Jsem přesvědčen, že pokud globalizaci bude společnost vhodně regulovat a usměrňovat, můžeme tento proces považovat za převážně pozitivní.

Zajímavou reflexi nabízí sociolog Halík /2004/, který se zabývá tím, jaké hodnoty společnost jako celek vyznává. V éře křesťanské Evropy to byly nepochybně tři „božské ctnosti“ – víra, naděje a láska. Osvícenství přineslo jinou trojici hodnot – volnost, rovnost, bratrství. Naši současnou „informační společnost“ vystihuje opět trojice hodnot – rychlost, blahobyt a zábava.

Rychlost nepochybně souvisí s dynamikou celé společnosti. Nejde jen o technické vymoženosti, které nám předkládá trh, ale i o mnoho aspektů životního stylu. Na mnoho lidí má však negativní dopad ve formě stresu, chronické únavy a neschopnosti „zastavit se v každodenním shonu“. Halík v této souvislosti hovoří o „adoraci rychlosti“, tzn. formě projevu božské úcty, klanění se rychlosti. Jde tu o skrytý únik před „pomalostí“ a „zpozdilostí“, které nám připomínají stáří a vše co ho provází. Je to pokus v opojném víru rychlosti zapomenout na hranici konečnosti našeho života.

O **blahobytu** bylo již řečeno a napsáno mnoho. Je třeba si uvědomit, že v globálním měřítku naše země patří jednoznačně k bohatším státům světa. Hlubší psychologický kořen honby po statcích, které člověk, realisticky viděno, nepotřebuje, nepramení ze strachu před materiální nouzí, ale ve strachu před všudypřítomnou existencionalní nejistotou. Interpretace světa i člověka se staly natolik komplikované a nesrozumitelné, že mnozí lidé sklonem ke konzumnosti hledají únik z palčivých otázek naší doby. Americký terapeut Moore /2001, str. 16/ shrnuje emoční nářky naší doby takto :

- „prázdnost;
- ztrátu smyslu života;
- nejasné deprese;
- zklamání z manželství, rodiny a vztahu;
- ztrátu hodnot;
- touhu po osobním naplnění;
- hlad po spiritualitě.“

Třetím významným prvkem naší civilizace je *průmysl zábavy*. Jedinec je ovlivněn takovým přístupem k životu, jaký nabízí styl mediální prezentace: rychlý sled pestrých záběrů, které na chvíli upoutají pozornost, nikdy ne na dlouho a do hloubky. Celá kompozice musí být dostatečně nenáročná, aby diváka neodradila. Do tohoto stylu jsou vtahovány stále další oblasti individuálního i společenského života. Masová poptávka po zábavě svědčí o chybění radosti.

Volný čas jedince zásadně ovlivňuje rodina. Jako i v jiných oblastech formování člověka platí i zde, že první zkušenosti s využíváním volného času získáváme v rodině. Rodiče jsou pro své děti prvními vzory. Děti se od svých rodičů učí žít určitým způsobem, napodobují a přebírají jejich životní styl. Jedním z významných hledisek při výběru životního partnera je posuzování jeho vztahu k volnému času. Nedostatek kvalitních zájmů je nutno chápat jako závažný negativní osobní rys. Kvalitní osobní záliby člověka jsou velkou celoživotní oporou. Existují období, kdy se to projevuje zvláště výrazně např. mateřská dovolená, odchod dospělých dětí z rodiny, ztráta zaměstnání, nemoc.

Pávková a kol. /2002, str. 30/ zdůrazňuje, že využívání volného času ovlivňují tyto skutečnosti:

- „o jaký typ rodiny se jedná, jaký je způsob rodinného soužití, zda se jedná o rodinu malou nebo velkou, uzavřenou či otevřenou, jaký je věk rodičů i dětí, počet dětí, jejich pohlaví, styl rodinné výchovy apod.;
- jaké jsou zájmy rodičů, jak si je navzájem tolerují, jaký význam se jim přikládá, i kolik finančních prostředků jsou svým koníčkům i koníčkům dětí ochotni věnovat.“

Za důležitou oblast životního stylu považuji také vztah k duchovním hodnotám. Sociologické výzkumy sice ukazují, že jsme nejsekulárnější zemí Evropy, přesto se domnívám, že tím je spíše vyjádřena nechuť a nedůvěra hlásit se k náboženským institucím, což může být dáno také historickými zkušenostmi jako byla rekatolizace a germanizace v pobělohorském období. Duchovními hodnotami mám na mysli vztah každého jedince k transcenci, tedy v obecné rovině k přesahu našeho bytí do světa „nad světem jevů“, vědomí hlubšího smyslu života než orientaci na každodenní obstarávání statků, schopnost směřovat k cílům, které přesahují rozměr našeho života, které mu dávají smysl v těžkých chvílích. Tuto tematiku nechci rozebírat z úzce konfesního pohledu, neboť i lidé, kteří se nehlásí k žádné církvi, žijí mnohdy bohatým duchovním životem – individuální spiritualitou. Transcenci se snaží popsat v podstatě všechna náboženství. Fundamentalistické, nesnášenlivé, demagogické a pluralitu odmítající náboženské instituce a skupiny se mohou stát pro společnost zdrojem vážného ohrožení.

Životní styl je tedy relativně ustálený způsob hodnot a jednání, který je ovlivněn jednak celospolečenským kontextem i charakterem rodiny, ve které jedinec vyrůstá. Lidé se od sebe odlišují svým životním stylem i způsobem využívání volného času. Základní návyky a postoje si všichni přinášíme ze své původní rodiny.

2. Činitelé vývoje mládeže

Mládež je důležitá sociální skupina a na jejím zdravém vývoji závisí směřování celé společnosti. Sak /2000, str. 13/ charakterizuje význam mládeže ve společnosti takto: „Mládež má významnou nezastupitelnou a specifickou funkci ve společnosti. S růstem společenské dynamiky stoupá i význam mládeže.“ K této tematice bylo mnoho řečeno i napsáno. Jak se dále ukáže, problém nastává v okamžiku, kdy se budeme snažit kategorii „mládež“ přesně vymezit. V literatuře často narazíme na nejednotné pojetí. Pro naše potřeby je dostačující definovat mládež z hlediska pedagogiky, sociologie, psychologie a trestního práva.

Pedagogický slovník /2003, str. 125/ za mládež považuje „sociální skupinu tvořenou lidmi ve věku přibližně od 15 do 25 let, kteří již neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Má charakteristický způsob chování a myšlení, jiný systém norem a hodnot. Každá generace mládeže, reprodukuje některé kulturní hodnoty dané společností, jiné odmítá a vytváří hodnoty nové. Proto vzniká v průběhu socializace mládeže určité napětí, vyvolané její větší schopností prosazovat nové věci, ale menší ochotou společností tyto změny připustit.“

V sociologickém slovníku /2001/ termín mládež není uveden, je zde pouze podobný termín: mládí /2001, str. 160/, které je definované „jako fáze životního cyklu mezi dětstvím a dospělostí, charakterizována dokončováním fyzických změn, přípravou na převzetí rolí dospělého, odpoutávání od primární rodiny, hledání nové hodnotové orientace, hledáním nových autorit a konkrétnější přípravou na budoucí povolání. Prožitek „krize dospívání“ v mládí je způsoben především různou rychlostí biologického, psychického a sociálního vývoje dospívajícího. Biologicky je např. dospívající připraven k sex. životu a reprodukci, ne vždy však psychicky a téměř nikdy sociálně. Časově se obtížně vymezuje. Za jeho počátek může být dokončení základní školní docházky a koncem vstup do zaměstnání a založení rodiny.“

I v oblasti vývojové psychologie se můžeme setkat s nejednotným pojetím mládeže. Používá se zde termín období dospívání. To je nejčastěji dále členěno na :

1. období pubescence – zhruba od 11 do 15 let
2. období adolescence – zhruba od 15 do 20 – 22 let

R. L. Atkinsonová a kol. /1995, str. 120/ k adolescenci uvádí : „ odpovídá období přechodu z dětství do dospělosti. Věkové hranice nejsou přesně určeny, ale zhruba sahá od 12 do 20 let.“

Trestní právo a kriminologie uvádí pojem mladistvý, se kterým je spojena trestní odpovědnost za spáchání trestného činu /i přestupku/. Při ukládání trestů se zde uplatňuje snížení trestní sazby na polovinu. Věkově zahrnuje období od 15 do 18 let.

Definování termínu mládež ztěžuje jeho nejednotnost. Obecně se zařazuje do období životního cyklu mezi dětství a dospělost. Časově se obtížně vymezuje. Termín mládež se do velké míry kryje s vývojovým obdobím adolescence, které trvá přibližně od 15 do 20 -22 let.

2.1 Charakteristika vývoje mládeže

Jak už bylo výše uvedeno, mládež bychom ve vývojové psychologii přiřadili do velké míry k vývojovému období adolescence, která se časově vymezuje přibližně od 15 do 20 - 22 let. Ke změnám dochází v oblasti psychické, fyzické i sociální a tyto jednotlivé oblasti se vzájemně ovlivňují a doplňují. Jde o druhou fázi dospívání a musíme zde počítat s určitou individuální variabilitou ve vývoji. Obecně je toto období charakterizováno formováním identity, tzn. celistvé představy o sobě jako jedinečné osobnosti.

Podle Vágnerové /2000/ lze toto období definovat několika důležitými proměnami:

1. Do období adolescence je lokalizován první pohlavní styk.
2. Období adolescence ohraničují dva sociální mezníky. Prvním je ukončení povinné školní docházky . Druhým je dovršení přípravného profesního období, následované nástupem do zaměstnání.
3. Adolescent dosahuje plnoletosti, ve smyslu právním, což funguje zároveň jako jeden ze sociálních mezníků.

Mezi znaky tohoto období patří :

Adolescent se snaží najít vlastní identitu, hledá vztah k sociálnímu prostředí, i k sobě samému. Zbavuje se pubertálního egocentrismu a subjektivismu. Snaží se najít odpověď na otázku: „Kdo jsem?“ a „Kam kráčím?“ Tento proces v sobě zahrnuje také vědomí vlastní hodnoty, schopností a postoj k sexualitě. V podmínkách složité společnosti, jako je naše, jsou adolescenti postaveni před téměř nekonečný počet možností, jak se chovat a co v životě dělat. Hledání identity není jen pasivním poznáváním sebe sama, ale bývá spojeno s aktivními experimenty. Dospívající si záměrně cvičí různé postoje, střídá zájmy i názory.

V této fázi se také rozvíjí mužská a ženská role. Dívky naplňují svoji identitu spíše kooperací než soupeřením. Některé z nich /zejména učnice/ vidí svoji identitu v rámci sňatku a založení rodiny. Chlapci toho věku považují za nejvýznamnější svou individuální identitu danou kompetencemi, výkonem a dosaženou sociální pozicí, tj. v zásadě spíše soupeřením než kooperací. Nalézt vlastní jedinečnost znamená odlišit se jasně od ostatních. Mnohé negativní

vnější projevy dospívajících jsou projevem nejistoty mladého člověka v otázce identity a obranou proti úzkosti. Cílem konfliktního chování může být snaha získat od okolí odezvu a ujistit se o vlastní hodnotě. Této nejistotě by měl být přizpůsoben výchovný přístup rodičů i učitelů.

Dovršuje se také psychosexuální zrání. Za posledních 15 let ve vývoji naší společnosti došlo k mnoha změnám ve vztahu k sexualitě, což se odrazilo i na chování mládeže. Názory na předmanželský sex, homosexualitu a určité sexuální praktiky jsou v současnosti otevřenější a diferencovanější. Mladí lidé jsou vystaveni působení sexuálních podnětů v časopisech, v televizi nebo v kině, zvýšila se nabídka a dostupnost antikoncepce. Všechny tyto změny poskytují dospívajícímu více svobody, na druhou stranu však také vyvolávají konflikty, neboť hranice pro „přiměřené chování“ jsou méně jasně vymezeny než v minulosti. Zde je důležitá úloha rozumné sexuální výchovy, která by pouze nehrozila a nezakazovala, ale která by spíše zdůrazňovala odpovědnost jedince za sebe i za druhého v jakýchkoliv mezilidských vztazích, a tedy zvláště v intimních kontaktech.

Adolescent si vytváří ideál partnera, v kterém zpočátku dominují vnější znaky, později však už i znaky charakterové. Erotické vztahy, které mají v adolescenci ostrý start, se u většiny dospívajících záhy spojují se sexuálním chováním. Klinický psycholog Biddulph /2000, str. 104/ k tomu uvádí: „Mladý člověk potřebuje slyšet, že sex je dobrý, že sexualita je vítaná a zdravá, ale že s sebou přináší určitou odpovědnost.“

Do období adolescence je lokalizován první pohlavní styk. V samotném sexuálním zážitku jsou dost významné rozdíly mezi chlapci a dívkami. U dívek se pocit slasti obvykle nedostavuje při prvních stycích. Dívky bývají častěji zklamané. Mohou být touto zkušeností i traumatizovány. Sexuální pud je nepochybně závislý na fyziologických procesech, tedy i na změnách hormonální činnosti. Způsoby sexuálního chování jsou však výrazně modifikovány výchovnými a sociálními podmínkami. I když se věk prvního pohlavního styku celkově snížil, přístup dospívajících k sexualitě je stále ve větší míře diferencovaný a závislý na celkovém životním stylu a hodnotové orientaci.

Stále více se zajímá o vrstevníky. Hledá své místo v jejich kolektivu. Vztah s vrstevníky v celé škále forem tvoří podstatnou část sociálních aktivit adolescentů. Zejména zpočátku slouží k ujasňování vztahu k sobě samému. Souběžně s emancipací od rodiny se posilují nové a diferencovanější vztahy k vrstevníkům. Tyto vztahy mu nyní dávají jistotu, kterou ztrácí odpoutáváním od rodiny, ale připravují ho pro nové, trvalé emoční vztahy v dospělosti. Předpokladem k dosažení dobré sociální pozice je atraktivita. Atraktivní jedinec je úspěšný mezi

vrstevníky i v soupeření s dospělými autoritami. Tato tendence se projevuje zejména u dívek. Boj na úrovni ženské role mnohdy adolescentním dívkám umožňuje dosáhnout značného uspokojení.

Probíhá kritické osamostatňování od rodičů, při kterém občas dochází i ke generačním sporům, zejména v případech značné citové závislosti rodičů na dospívajících dětech. Konflikty mezi dospívajícími a rodiči zahrnují obvykle běžné aspekty každodenního života, jako jsou domácí práce, studijní výsledky ve škole, neuklizený pokoj, hlasitá hudba atd. Adolescenti se také nachází mezi dvěma světy, světem závislosti a světem odpovědnosti. Někteří mladí lidé se odpoutávají snadno a pomalu, většina však nikoliv. U těch druhých můžeme pozorovat, že potřebují vytvářet a udržovat určité neshody s rodiči, aby nahromadili dostatek energie k odchodu. Není potřeba si to brát příliš osobně. Nevhodný je direktivní přístup a přísné zasahování do života adolescentů ze strany rodičů. Konfliktní situace je třeba minimalizovat a nechat vzájemně určitý „volný prostor“. Rodičovské intervence jsou však nutné v krizových a katastrofických situacích.

Dokončuje se fyzický vývoj, doznívá puberta, dochází ke zklidnění tělesného vývoje a k jeho zpomalení, roste hlavně trup, pohybová koordinace je na vysoké úrovni. Vývoj motoriky je výrazný, dospívající rychle získává dovednosti vyžadující značnou sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci i smysl pro rovnováhu. Rozvíjí se zájem o sport.

Tělesný růst není rovnoměrný – dolní a horní končetiny rostou na začátku tohoto období dospívání rychleji, takže dochází k určité disharmonii postavy – samá ruka, samá noha. Významně se již odlišuje tělesná stavba dívek a hochů.

Výška postavy je nyní shodná s výškou dospělého. To poskytuje adolescentům uspokojení, protože to symbolizuje vyrovnání pozic a posiluje jejich sebevědomí. Fyzická síla je kompetencí, potvrzující soběstačnost a potlačující nejistotu. Prestiž v některých vrstevnických skupinách je získávána do značné míry právě fyzickou silou. Pokud je uplatňována ve vztahu k jednoznačně slabším jedincům, bývá výrazem osobní nejistoty, nezralosti nebo pocitů méněcennosti.

Tělesný vzhled je důležitou součástí adolescentní identity. Vlastní tělo je posuzováno ve vztahu k aktuálnímu standardu atraktivity, je srovnáváno s ostatními vrstevníky a aktuálně přijímaným ideálem. Vytváří oporu sebevědomí, podporuje pocit jistoty, že jedinec bude sociálně akceptován, a pomáhá mu dosáhnout uspokojivé prestiže, zejména k druhému pohlaví.

Vyvíjí se intelligence, nejde jen o kvantitativní narůstání počtu úspěšně řešených problémů, ale mění se radikálně celý způsob myšlení – kvalita myšlenkových operací. Dospívající je schopen pracovat s pojmy, které jsou obecnější a abstraktnější. Teprve nyní chápe dospívající pojmy jako spravedlnost, pravda, právo apod. Při řešení konkrétního problému se nespokojí s jedním řešením, uvažuje o alternativách a systematicky je hodnotí. Nový způsob myšlení má ovšem významné následky pro postoj dospívajícího k celému světu a zejména k lidem, srovnává realitu s tím „co by mělo být“ tedy se stavem, který si jako ideál vytvoří ve své mysli. Z toho často pramení jeho kritičnost a nespokojenost, zklamání, nejasné toužení a třeba i vystupňovaný pesimismus. Adolescenti preferují jednoznačná, zásadní a rychlá řešení, která vedou k jistotě. Kompromis je chápán jako řešení obecně méně kvalitní a nepříliš žádoucí.

V morálním a hodnotovém vývoji dochází k přechodu od „dětské morálky“, která se opírala o jasná vnější pravidla určovaná autoritami k „morálce dospělých“ založené na zvnitřněných etických principech. Nový způsob morálního hodnocení je způsoben rozvojem formálně abstraktního myšlení. Vytváří se hodnotová a filosofická orientace jedince.

Dospívající se liší jak od dětí tak od dospělých, vytváří si zvláštní znaky i specifickou subkulturu, s odlišným vyjadřováním, oblečením a úpravou. Postavení dospívajících ve společnosti je často nejisté a jejich výchovné vedení často nejednotné. Nejasnosti související s rychlými společenskými proměnami mohou být příčinou mnoha obtíží mládeže v dnešním světě a vytvářejí četné problémy při jejich výchově. V tomto věku se jedinec postupně odpoutává od rodiny. Nacvičuje si tak vykročení do dospělého života. I když ve skutečnosti ještě neodchází, jeho zájmy a energie směřují ve stále větší míře mimo rodinu. Klíčovým vývojovým úkolem tohoto období je zformování vlastní identity. Jedinec osciluje mezi protiklady /nadšení proti zklamání, citlivost proti cynismu, přátelství proti samotě atd./ . Dokončuje se fyzický vývoj a také psycho-sexuální zrání. V oblasti myšlení dochází k vrcholu vývoje. Na konci tohoto období je již jedinec připraven sám o sobě rozhodovat, nést odpovědnost za své jednání, dotváří si obraz sebe sama a pojetí sebevýchovy.

2.2 Sociologický pohled na současnou mládež

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, po roce 1989 došlo k velkým změnám v celé společnosti. Politická svoboda a ekonomické změny vystřídaly paternalistický a autoritářský systém. Jednotlivci byl nabídnut prostor pro osobní svobodu, nové příležitosti pro

seberealizaci, objevování a aktivování vlastních schopností. Dřívější hodnota sociálních jistot byla vytlačena hodnotou výkonnosti a úspěchu. Řada lidí však současně ztratila pevné záchytné body. Zjednodušeně se dá říci, že celá společnost se dostala do stádia hledání nové identity.

Mládež citlivě vnímá měnící se podmínky ve společnosti. Pro jejich hodnocení má rozhodující význam každodenní osobní zkušenosti, získané prostřednictvím rodinného a školního prostředí. Představy se rozrůžňovaly tak, jak se stratifikovala celá společnost. Hodnocení společenských změn a osobních perspektiv souvisí s životní filosofií a se strukturou životních cílů. Ten, kdo je dostatečně sebevědomý, vidí svoji budoucnost především jako příležitost k sebeprosazování a také společenské změny a společenské perspektivy hodnotí pozitivně. Kdo má nižší míru sebevědomí, respektive kdo není výkonově orientovaný, a spoléhá na pomoc státu a dalších institucí, ten je v hodnocení aktuálních společenských změn střízlivější a ve vztahu k budoucnosti buď opatrnější nebo pesimističtější.

Mládež se stále méně považuje za stoupence některého společensko-ideového směru. Potvrzují se tak globální civilizační trendy, že mládež a celá populace se do budoucna stále více obejde bez ideového zakotvení.

V žebříčku hodnot podle Saka /2004/ si nejvýše stojí zdraví. Dalšími významnými hodnotami jsou láska a mír, přibližně ve středu žebříčku se nachází demokracie a pravda. K nejméně preferovaným hodnotám patří Bůh a politická angažovanost. Zájem o politickou angažovanost se projevuje pouze v případě konkrétního osobního prospěchu.

Stylem života a strukturou běžných denních aktivit se česká mládež v průběhu 90. let 20. století přibližovala k chování svých vrstevníků ze západoevropských zemí. Stále méně a méně se od nich odlišují ve standardech toho, co považují za obvyklé a normální. Podobně jako jejich západní vrstevníci zdůrazňují, důležitost určitého vzdělání a kariéry. Do popředí se dostává odpovědnost pouze sám za sebe, prosazování svých zájmů- vyhraněný individualismus, ústup od solidarity a oslabování společenských vazeb a vztahů. Hédonistická orientace „žít a užít“ znamená odmítnutí hodnot předchozí společnosti.

Sak /2004, str. 17/ uvádí „Obecně lze říci, že pokračuje vyhraňování mládeže ve směru liberalismu, hédonizmu, individualismu, egoismu a materiálních hodnot. Tento obecný profil lze dokumentovat například na vztahu k transcendentnu a na preferenci majetku před myšlenkami a idejemi.“

Jako celek lze mládež hodnotit jako vyhraněně materialistickou a ateistickou, uvnitř tohoto celku však nacházíme skupinky nábožensky a spirituálně orientované. Celkově nízká prestiž náboženství je dána často stavem náboženských institucí. Např. katolické církvi je často vyčítána vojenská hierarchie, nedemokratický charakter jejího řízení, nevyvážený vztah k lidské sexualitě, dogmata jako je neomylnost papeže atd. – což jsou jevy, které nejsou v souladu se

směřováním naší společnosti jako celku. Očekává se vývoj ve směru „nové spirituality“ Podle Saka /2004, str. 37/ „tento vývoj lze očekávat u minoritních skupin české mládeže, zatímco majoritní část mladé generace se bude dále vyvíjet ve směru materialismu a konzumního stylu života, manipulovaná médii a reklamou.“ S materialismem a konzumním způsobem života souvisí úpadková masová kultura šířená především médii, v českém prostředí zvláště komerční televizí Nova. Její pořady často obsahují násilí, primitivismus a degradaci sexuality. Jedinec si ovšem toto emocionální ladění v „mediální pseudorealitě“ přenáší i do reálného života.

Trvale klesá četba knih, téměř polovina populace nepřečte za měsíc ani jednu knihu. Na významu nabývá počítačová gramotnost a přístup k internetu, který je významným komunikačním prostředkem mladé generace. Přístup k internetu je přímo závislý na vzdělanostní úrovni. Třetina mladé generace využívá internet doma. V letech 2000 – 2002 došlo u mládeže k masovému začlenění elektronické pošty do životního stylu.

U současné mládeže je zkušenost z cesty do zahraničí samozřejmostí. Nejde pouze o organizovanou turistiku a cesty do blízkých zemí. Poměrně často se lidé vydávají i do vzdálených a málo přístupných zemí jako jsou jihoamerické a africké země. Poznání odlišných kultur pak často posiluje interkulturní porozumění, které zahrnuje poznávání, akceptování odlišných kultur a rozvíjení komunikace a interakce mezi jejími příslušníky.

Ze sociologického výzkumu podle Saka /2004, str. 63 - 64/ vyplývá, že:

Věková skupina 15 – 18 let se ve volném čase zaměřuje na: „sledování televize, poslech CD, povídání si s přáteli, nicnedělání, práce se počítačem, četba knih, aktivní sportování, sledování videa, studium a příprava na školu, chov zvířat, návštěva diskoték, tanečních zábav, hry, výtvarná činnost, hudební a dramatická činnost, psaní dopisů a deníku, návštěva sportovních utkání, návštěva divadla, návštěva koncertů populární hudby.“

Věková skupina 19 – 23 let se ve volném čase zaměřuje na: „schůzky s partnerem, návštěvy kaváren, restaurací, večírky, mejdany, vedlejší výdělečná činnost. V této věkové skupině kulminuje překvapivě málo aktivit. Pokračuje zde naplňování sociogenních potřeb, které v tomto věku mají do značné míry erotický charakter.“

Velká část mládeže má obavu o svou pracovní perspektivu. Tím se otevírá otázka nezaměstnanosti, se kterou má zkušenost jedna třetina mládeže. Na trhu práce jsou důležité pracovní dovednosti, znalosti a kompetence, které daný jedinec ovládá. To pak výrazně ovlivňuje jeho šanci na trhu práce uspět. Vedle odborného vzdělání hrají také velkou roli komunikační dovednosti a celková sebe prezentace.

Další charakteristika, kterou se současná mládež odlišuje od předchozích generací, je negativní. Sak /2004, str. 166/ obecně uvádí: „polovina mladé generace má zkušenosti s drogou a ve stále mladším věku mládež a děti konzumují alkohol a kouří.“ Drogy vedou ke kriminálnímu

chování, poškozují zdraví uživatelů, znemožňují normální ekonomickou aktivitu a začlenění do společnosti.

Společenské a civilizační podmínky se natolik mění a s nimi i poznatky o mládeži. Globalizace, evropský integrační proces, informatizace společnosti vytvářejí nové sociální skutečnosti, na něž se mládež na jedné straně adaptuje a na druhou stranu tyto skutečnosti sama spoluvytváří jako jeden ze subjektů těchto změn. Současná mladá generace zdůrazňuje orientaci na materiální hodnoty, individualismus a konzumní styl života. Uvědomuje si důležitost vzdělání a kariéry a také moderních informačních technologií.

2.3 Nevhodné využívání volného času

Civilizace kromě pozitivních stránek přinesla také celou řadu negativních jevů, které ohrožují její zdravý vývoj. Od počátku 90. let 20. století došlo k nárůstu problémového a rizikového chování v celé společnosti. V širších souvislostech přispěla k této změně nižší státní a institucionální kontrola nad chováním občanů, tedy i mládeže. Mezi další příčiny lze zařadit také např. výkonovou orientaci a zvýšenou preferenci materiálních hodnot u některých skupin obyvatelstva. Pro tyto nezdravé, nenormální a obecně nežádoucí společenské jevy používáme termíny sociální patologie, sociální deviace a sociální dezorganizace.

Sociologický slovník /2001, str. 183/ uvádí, že „sociální patologie je dřívější označení pro negativní jevy ve společnostech, které naznačovalo analogii s patologií postihující biologický organismus. Dnes se místo sociální patologie hovoří o sociální deviaci nebo o sociální dezorganizaci.“ Autorem pojmu sociální patologie je anglický sociolog Herbert Spencer.

Sociální deviaci /z lat. deviatio = odchylka, úchylka/ definuje Sociologický slovník /2001, str. 59/ jako „chování odlišující se od sociální normy nebo systému norem akceptovaných v dané společnosti velkým množstvím osob.“

U deviací se dále rozlišuje, zda se jedná o:

Deviace primární - odlišující se chování, jehož příčinami jsou sociální, psychické, fyzické a kulturní faktory.

Deviace sekundární - je výsledkem procesu probíhajícího mezi odlišným chováním a společenskou reakcí na odchylku. Reakcí může být např. selekce, sankce, etiketizace, stigmatizace.

Řada odborníků se zabývá otázkou: „Co je příčinou sociálních deviací?“Odpověď se pokouší nalézt tři základní teorie:

- Biologické teorie - připisují sklony k deviaci např. určitému tělesnému typu /tzv. mezomorfní typ/, nadbytečný chromozom Y a vrozené sklony k agresivitě. Tyto závěry jsou většinou zpochybňovány a snaha vysvětlit zločin a další formy deviace biologicky nebyla zatím příliš úspěšná.
- Psychologické teorie – podle nich si některé děti nevytvoří kvůli svému vztahu k rodičům potřebná omezení a dojde k rozvoji uzavřené psychopatické osobnosti.
- Sociologické teorie – kladou důraz na vliv prostředí na vznik deviace.

Základní rozlišení sociálně patologických jevů je na jevy trvalé a dočasné. Mezi trvalé sociálně patologické jevy se řadí kriminalita, drogové závislosti, alkoholismus, tabakismus, prostituce, promiskuita a s ní spojené riziko pohlavních nemocí /především AIDS/, působení sekt, sebevražednost, pracovní úrazy a dopravní nehodovost. K dočasným sociálně patologickým jevům se nejčastěji uvádí sociální napětí, sociální diskriminace, šikana a nezaměstnanost.

Základní pojmy z oblasti sociální patologie jsou:

Kriminalita je způsob chování porušující normy trestního práva. Míra kriminality je ovlivňována společenskými podmínkami. Např. v období sociální nestability /války, krize/ se zvyšuje výskyt protiprávního chování. Ke kriminalitě mládeže Matoušek a kol. /1998, str. 83/ uvádí: „Novodobá kriminologie zdůrazňuje, že kriminalita mládeže je páchána skoro vždy v partách čili v neformálních vrstevnických skupinách.“ Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, které svým členům poskytují přiměřenou míru pozornosti a podpory. Rozlišujeme stabilní a nestabilní kriminální skupiny. Stabilní zpravidla vznikají v prostředí v němž jsou delikventní normy akceptovány dospělými a tím slouží jako vzor. Nestabilní neintegrovane skupiny obvykle vznikají v nestabilním prostředí, většinou jsou násilnicky orientované a u veřejnosti vzbuzují nejvíce obav. Někdy je také zmiňována třetí skupina, která je tvořena společensky neúspěšnými lidmi /outsidery/, kteří se spojují do skupiny a dále holdují drogám, alkoholu, sexuální promiskuitě atd. Tato drogová subkultura se často podílí na kriminalitě, která je zdrojem prostředků na drogu.. Podle statistických údajů Ministerstva vnitra ČR v roce 2004 celková kriminalita mladistvých dosáhla 6 197 trestných činů; z toho bylo 13 vražd, 1244 násilných trestných činů, 3539 majetkových trestných činů a mravnostní trestné činy byly zaznamenány ve 151 případech.

Drogové závislosti znamenají psychický a někdy i fyzický stav, způsobený vzájemným působením mezi organismem a drogou. Způsobují změny chování, nutkání neustále drogu užívat a v posledním stádiu rozpad osobnosti. Podle definice expertů Světové zdravotnické organizace /WHO/ z roku 1969 je droga jakákoliv látka /substance/, která, je-li vpravena do živého organismu, může pozměnit jednu nebo více jeho funkcí. Za příčiny vzniku drogové závislosti se uvádí působení čtyř faktorů: droga, osobnost, prostředí a podnět. Sak /2004/ obecně uvádí, že jedna polovina mladé generace má zkušenost s drogou. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v ČR v roce 2003 uvádí výzkum mezi studenty pražských vysokých škol. Z něj vyplývá, že marihuanu užilo v životě 48,1% studentů a pravidelní uživatelé /více než 5x v posledním roce/ tvoří 16,7%. Pervitin užilo 5,5%, heroin 2,3%, LSD 3,5% a extázi 7,5% studentů. Výrazně vyšší je prevalence /počet případů/ užívání nelegálních drog mezi návštěvníky tanečních akcí. Konzumace drog je jedním z fenoménů, který odlišuje současnou mládež od předchozích generací, a společnost se musí tímto problémem zabývat. Drogy přímo či nepřímo odčerpávají finanční prostředky, pracovní kapacitu a ničí životy tisíců mladých lidí. Snižuje se také bezpečnost společnosti. Jedinci závislí na drogách postupně přecházejí na kriminální obstarávání drog či peněz na drogy, ztrácejí sebekontrolu a jsou schopni páchat činy, jichž by se za normálního stavu nedopouštěli. Trestní postihování lidí, kteří pouze užívali drogu, aniž se dopustili nějaké trestné činnosti, však problém neřeší a je neefektivní.

Alkohol a tabakismus patří mezi společensky tolerované drogy. U alkoholu se přesto často zdůrazňuje nebezpečí vzniku závislosti na této látce. Pod vlivem alkoholu dochází ke spáchání velkého množství trestných činů, dopravním nehodám, pracovním úrazům a oslabení sociálních vztahů. Tabák také patří mezi návykové látky a jeho užívání je příčinou mnoha nemocí, zejména srdečních. Alkohol a tabák jsou v České republice nejčastěji užívanými drogami. Kromě zdravotních následků jsou nezanedbatelné též následky ekonomické ve formě zvýšených nákladů na zdravotní péči.

Prostituce je poskytování sexuálních služeb za finanční nebo jinou odměnu. Sexuální služby nabízejí většinou ženy, ale existuje i mužská nebo dětská prostituce. Této problematice se věnuje také česká nezisková organizace La Strada, která se zaměřuje na prevenci obchodu se ženami, podporu obětí obchodu se ženami, ovlivňování zákonodárství a informování veřejnosti o tomto problému.

Obtížně řešitelným problémem je **promiskuita**, která znamená časté střídání sexuálních partnerů. S ní jsou spojena rizika pohlavních nemocí /např. kapavka, syfilis/. Největším

problémem v této oblasti je šíření pandemie AIDS, infekčního, neléčitelného a smrtelného onemocnění. Celkový počet infikovaných ve světě se odhaduje řádově v miliónech a stále roste. Nejvíce jsou postiženy země Afriky, Latinské Ameriky, USA a jižní Asie.

Sekta je uzavřená náboženská, a někdy i politická, skupina. K jejím specifickým znakům patří: izolovanost od okolního světa, zdůrazňování nadřazenosti, vizi ideálního společenství, autoritativní a demagogický systém řízení. Pro naše potřeby je důležité rozlišení na tvrdé a měkké sekty. Tvrdá sekta je přísně uzavřené společenství v jehož čele stojí autoritářská osobnost s absolutní mocí nad ostatními členy. Měkké sekty nepůsobí destruktivně a tolerují samostatnost jednotlivých členů a alespoň z části podléhají sociální kontrole.

Sebevražednost znamená úmyslné ukončení vlastního života. Příčinami bývá pocit bezvýchodnosti v těžké životní situaci. Vyskytuje se také ve velké míře u osob trpících depresi, schizofrenií, jedinců s narušeným vývojem osobnosti a u drogově závislých.

Šikana je forma fyzického a duševního týrání druhých osob poskytující trýzniteli uspokojení z demonstrování moci. Vyskytuje se především ve školách, věznicích a na pracovišti.

Nezaměstnanost znamená stav, kdy lidé chtějí pracovat, ale nedaří se jim žádnou přiměřenou práci získat. Nezaměstnanost je úzce propojená s aktuálním stavem ekonomiky.

Nově se také mezi sociálně patologické jevy řadí **workoholismus**, který znamená závislost na práci a neschopnost odpočívat. Oslabuje mezilidské vztahy a deformuje hodnotovou orientaci člověka.

Současná sociální deviace má svůj základ také ve skupině mládeže. Patří sem zejména vysoká míra kriminality, prostituce, působení sekt, sebevražednost mládeže a další. Česká společnost je také tradičně společností s vysokou spotřebou alkoholu a v posledních patnácti letech došlo prostřednictvím mladé generace také k rozšíření nealkoholové toxikomanie. Společnost musí hledat účinné mechanismy, které budou chránit nejen mládež před sociálně patologickými jevy.

3. Péče o volný čas

Pro mládež je důležité trávit volný čas kvalitně. Mladí lidé prochází sociálním zráním a je předností, jestliže mohou část volného času trávit organizovaně. V takovém případě jsou aktivity připraveny odborníky na základě poznatků pedagogiky volného času za pomoci vhodného materiálního zázemí a v kolektivu jedinců zaměřených stejným směrem. Sak /2004, str. 71/ uvádí: „Nejvíce mladých lidí ve věku 15 – 18 let tráví svůj volný čas v tělovýchovné organizaci a dále ve škole a v domovech dětí a mládeže.“ Volný čas takto připravený a strávený má velice pozitivní dopady. Rozvoj sociální stránky osobnosti působí jako nejefektivnější prevence vzniku sociálně patologických jevů.

Na mládež je působeno v různých sociálních prostředích od rodiny a školy přes obec, stát až po dnešní globální rozměr. Účastníci aktivit do těchto prostředí pronikají a vstřebávají jejich podněty. Jak již bylo uvedeno, k mnoha negativním jevům mezi mládeží dochází ve vrstevnických partách, proto by zejména rodiče měli mít přehled o tom jak a s kým tráví jejich dospívající děti volný čas.

Aktivity volného času zaznamenaly v posledních desetiletích výraznou diferenciaci spektra činností, realizačních způsobů i výchovné náročnosti. Staly se nedílnou součástí všech fází lidského života od dětství a dospívání, přes dospělost až po seniorský věk. Rostoucí mnohotvárnost a dynamičnost těchto činností poskytuje mladým účastníkům mnoho možností rozvoje.

3.1 Požadavky na výchovu mimo vyučování

Snaha o hodnotné využívání volného času mládeže se stává významnou součástí široce koncipované politiky státu a společnosti vůči mladé generaci. V této oblasti je důležitá výchova odborníků, legislativní opora a zajištění přiměřeného financování. Klíčovým cílem pro budoucnost je umožnit aktivní účast na činnostech volného času každému příslušníku mladé generace. V moderní společnosti roste rozsah a význam volného času, který se snaží zaplnit různé soustavy volnočasových zařízení a projektů. V západní Evropě je hlavní tendencí vysoký stupeň pravomocí nižších článků státní správy a samosprávy obcí i pokračující decentralizace kompetencí. I u nás tomu vychází vstříc nové, pluralitní uspořádání veřejného i volnočasového života. Jako perspektivní se jeví zvláště jednoduchá mnohoúčelová zařízení v místě bydliště a zájmová nadmístní zařízení s vyšším stupněm institucionalizace.

Pro úspěšné pedagogické působení bylo formulováno mnoho pedagogických zásad, které vedou k efektivitě konkrétní činnosti. Pro výchovu mimo vyučování Pávková a kol. /2002/ připomíná jednak některé pedagogické zásady a dále specifické požadavky, které vyplývají z charakteru výchovy mimo vyučování.

Pedagogické zásady pro výchovu mimo vyučování:

- **Zásada *soustavnosti a cílevědomosti*** určuje záměrné pedagogické působení rozložené do soustavy na sebe navazujících dílčích kroků.
- **Zásada *posloupnosti*** vychází z tradičního požadavku, že pedagog postupuje od známého k neznámému, od blízkého k vzdálenému atd.
- **Zásada *aktivnosti*** znamená, že pedagog vybírá a motivuje k takové činnosti, aby se do ní mohli zapojit všichni účastníci.
- **Zásada *přiměřenosti*** apeluje na výběr činností vzhledem k věku účastníků, jejich fyzickou, psychickou, sociální vyspělost i momentální stav.
- **Zásada *vyzdvihování kladných rysů osobnosti*** zvyšuje sebevědomí a motivuje k další činnosti.

Specifické požadavky pro výchovu mimo vyučování:

- **Požadavek *pedagogického ovlivňování volného času*** znamená nutnost citlivého pedagogického vedení k rozumnému využívání volného času.
- **Požadavek *jednoty a specifičnosti vyučování a výchovy mimo vyučování*** vymezuje společné plnění výchovného cíle – rozvoj osobnosti dítěte. Žádoucí je spolupráce pedagogů a předpokládaná možnost kompenzace těchto dvou oblastí výchovy.
- **Požadavek *dobrovolnosti*** je ve volném čase podstatný.
- **Požadavek *aktivity*** vede mládež k aktivnímu podílu na všech fázích činnosti, tedy na plánování, přípravě, realizaci i hodnocení.
- **Požadavek *seberealizace*** usiluje o to, aby každý jedinec mohl uplatnit své specifické vlohy a schopnosti, a aby zažil pocit úspěšnosti, který je důležitý pro jeho zdravý vývoj.
- **Požadavek *pestrosti a přitažlivosti*** se týká obsahu, metod i forem práce a jejich střídání.
- **Požadavek *zajímavosti a zájmovosti*** zdůrazňuje význam zájmových činností, které tvoří nejdůležitější součást obsahu výchovy mimo vyučování.

- **Požadavek citlivosti a citovosti** určuje pedagogovi zvýšenou citlivost při vedení a motivování činností. Směřuje ke kladným emocionálním zážitkům.

Výchova mimo vyučování je postavena na třech základních pilířích:

- **Program** – je to obsah činnosti, kterou nabízíme. Důležitá je jeho kvalita a přiměřenost. Existují ověřitelné ukazatele úspěšnosti programu z hlediska naplňování potřeb mládeže a dosahování pozitivních změn v jejich životě.
- **Vztahy** – pedagog volného času se snaží mladého člověka zaujmout a získat pro nabízenou činnost. Postupně přivádí mladého člověka k poznání a přijetí žádoucích hodnot. Čím menší je skupina, s níž se pracuje, tím přirozenější a spontánněji vznikají vztahy. Čím je skupina větší, tím více musí pedagog volného času vztahovou dimenzi plánovat a strukturovat. Aby vztah mezi dospělým a mladým člověkem zůstal funkční a pro obě strany přínosný. Je také velmi důležité, aby byly jasně vymezeny a oběma stranami respektovány určité hranice.
- **Prostředí** – tím máme na mysli především psychosociální a institucionální.

Pokud usilujeme, aby výchova mimo vyučování byla efektivní, je třeba do ní zavést jednak základní pedagogické zásady /cílevědomost, aktivnost, přiměřenost a další/ a také specifické požadavky, které vychází z charakteru výchovy mimo vyučování /pedagogické ovlivňování, dobrovolnost, seberealizace a další/. Program, vztahy a prostředí tvoří tři pilíře pedagogiky volného času, od kterých se odvíjí efektivita výchovného působení. Důležité jsou také zásady pro plánování, realizaci a hodnocení konkrétních aktivit.

3.2 Úloha rodinného prostředí

Nežijeme jako izolovaní jedinci, nýbrž jsme součástí nesčetného množství sociálních skupin. Skupinou rozumíme ohraničené množství jedinců / dva až nekonečno/, kteří mají určité společné znaky. Základní způsob dělení skupin je na primární a sekundární. Jako primární skupinu označujeme takovou skupinu, jejíž členové jsou vůči sobě v častých, relativně intimních, přímých a převážně emočně určených osobních vztazích; typickým příkladem je rodina. Oproti tomu sekundární skupina je taková, jejíž členové jsou vůči sobě v relativně neosobních a málo emočně určených vztazích. Tato skupina je charakteristická racionální organizací a zaměřením na společný cíl. Zde můžeme uvést např. školu.

Význam rodiny pro člověka i společnost dokazuje mimo jiné i mimořádný zájem mnoha vědních disciplín /sociologie, psychologie, pedagogika, biologie a další/. Rodina je primární sociální skupina, zahrnující přinejmenším rodiče a děti, která je rozhodující při formování osobnosti jedince a je také prvním prostředím volnočasového života a výchovy. K jejím základním funkcím patří: funkce biologická a reprodukční, emocionální, ekonomická, socializační a výchovná. Můžeme se také setkat s pojmem **nukleární rodina**, která se skládá z dvougeneračního jádra – rodiče a děti. Tento termín zavedl sociolog T. Parsons, který razil tezi, že v moderních společnostech se rozpadá soužití více generací pod jednou střechou.

Jedinec se narodí ve výchozí rodině, kde je objektem výchovy a s ní většinou zůstává celý život v kontaktu, v dospělosti zakládá rodinu vlastní – reprodukční, ve které sám přebírá výchovnou roli. Období dospívání je v našem sociálním prostředí v mnohém velmi náročné a někdy i konfliktní a přizpůsobení výchovného přístupu zvláštnostem tohoto období není proto nijak snadné, při rychlých společenských změnách i rodiče sami prožívají v tomto ohledu značnou nejistotu. Dospívající potřebuje jistě pevné a důsledné vedení, ale odlišné od vedení dítěte. Langmeier a kol. /1998, str. 159/ uvádí: „Je nutné poskytnout mladému člověku taktní vedení, ale přitom dostatek volnosti pro rozhodování.“ Rodiče by měli mít v této době dostatek trpělivosti a tolerance pro citové výkyvy mladého člověka, zajistit mu větší příležitost ke skutečné intimitě a podporovat všechny jeho pozitivní aktivity. Zejména na počátku tohoto období bývá někdy nezbytné pomoci dospívajícímu i při úpravě denního režimu s ohledem na větší unavitelnost mladistvých. Někdy jsou rodiče znepokojeni určitým odcizením dítěte a přejí si, aby se jim se svými starostmi více svěřovalo, toho však nikdy nelze dosáhnout nátlakem a vyzvídáním.

Nezbytné je umět naslouchat v každé chvíli a dávat najevo trvalý zájem o informace v atmosféře důvěry. Dostatečný zájem o mladého člověka slouží také jako způsob předcházení a včasného odhalování jeho případného rizikového chování. Jde zejména o závadové vrstevnické party, které se dopouští kriminálního jednání, konzumace drog atd. Pokud rodiče mají pocit, že na situaci nestačí, je nutné obrátit se na odborníky. Bohužel současná výkonová orientace ve společnosti a s ní spojené vysoké nároky na pracovní výkon odčerpávají rodičům energii, kterou by jinak mohli věnovat svým dětem. Rodiče by měli v této době usilovat především o porozumění svému dospívajícímu dítěti. Snažit se ho nenásilně podporovat při hledání základních hodnot, nalezení osobní orientace a životních cílů, tedy při vytváření zralého sebepojetí. Mimořádně důležité je především uznání jeho vlastních silných stránek a jeho hodnoty pro druhé, podpora emancipačních snah dospívajícího dítěte, společenských kontaktů, které mu umožní nalézat nové vztahy. Vymezení jasných hranic chování s dostatkem volnosti pro samostatné rozhodování je zvlášť obtížné u dospívajících s problémy v chování nebo se

zdravotním oslabením či postižením, ale právě u nich je schopnost rodičů vyhnout se nadměrnému ochraňování i opačnému extrému autoritářských přístupů rozhodující.

Rodina jako činitel prvořadého významu ve velké míře determinuje zdravou osobnost jedince a poskytuje pocit domova, jistotu a smysl. Čím kvalitnější, stabilnější a harmoničtější je kultura rodičů, rodiny a jejího okolí, tím méně je pak třeba děti přímo vychovávat. Důležitá je jednotná výchova ze strany rodičů a za vhodný se doporučuje středně omezující výchovný styl. Není nutné dítěti kupovat drahé věci, ale je třeba s ním trávit část volného času, povídat si s ním, naslouchat a brát ho vážně, umět předcházet nudě společnými aktivitami např. sportovními, otevřeně hovořit o všech tématech, dbát na společné rituály, chránit a posilovat sebevědomí a sebeúctu.

Demokratický styl rodinného života učí děti chovat se aktivně, vstřícně a odpovědně k ostatním členům rodiny a usnadňuje jim vstup do dalších sociálních prostředí. Nejdůležitějším úkolem rodičů je usměrnit svůj vlastní život tak, aby své děti ovlivňovali víc pozitivním než negativním směrem. Pro životní způsob rodiny je rozhodující zaměření rodičů k určitým hodnotám a z nich vyplývajícím cílům. Ve volném čase tedy mohou ovlivňovat rodiče své děti dvěma cestami: prostřednictvím životního způsobu rodiny a svými postoji k mimorodinným aktivitám dětí a mládeže.

Vztah k volnému času se formuje:

- Nápodobou a reprodukcí vzorů chování rodičů.
- Uskutečňování individuálních i společných zájmových činností v rodině /sportovních, turistických, uměleckých atd./.
- Citlivým sledováním a reagováním na potřeby, zájmy a nadání mladého člověka.

Mnozí rodiče mají nedostatek informací, jak předcházet a řešit patologické jevy v chování mládeže. Neví o možnostech prevence, motivaci a hodnotové orientaci svých dospívajících potomků. Nevytváří dostatek příležitostí pro uspokojování fyziologických, psychických a sociálních potřeb a rozvíjení pozitivních zájmů. Sak /2000, str. 20/ zdůrazňuje: „Mezi rodiči nacházíme dvě rizikové skupiny. Podnikatelé veškerý čas, myšlenky a energii věnují podnikání a na děti a jejich výchovu nemají čas. Náhradou zahrnují děti penězi a luxusním zbožím. Rodina podnikatele je pro děti druhým nejrizikovějším typem rodiny, hned za nezaměstnanými. Druhá skupina rodičů je naopak zahlcena existenčními a finančními starostmi, které se vyhrocují do starostí o zaměstnání.“

Rodina je primární sociální skupina, složená z dětí a rodičů, která zásadně formuje osobnost dítěte v procesu socializace. Důležité je přizpůsobit výchovný styl rodičů vývojovým zvláštnostem dospívajícího člověka. Jako nevhodné se jeví příliš autoritativní ovlivňování. U

jedince je třeba posilovat jeho zdravou sebedůvěru, smysl pro odpovědnost a hledání jeho místa ve společnosti. Rodina je také prvotním prostředím volnočasového života, měla by usilovat, aby její členové mohli volný čas prožívat bohatě a smysluplně na základě svého dobrovolného rozhodnutí a současně za citlivého vedení ze strany rodičů. Společně strávený čas v ideální podobě upevňuje rodinné vztahy a sytí citové potřeby. Nabízí lásku, řád a vzory, s nimiž se jedinec může identifikovat.

3.3 Vliv a úloha školy

Škola je vzdělávací a výchovná instituce, od které se všeobecně očekává vytváření předpokladů pro úspěšný vstup mladé generace do profesionálního, občanského i volnočasového života. Plní funkci vzdělávací a výchovnou, kulturní a sociálně preventivní, zdravotní a kompenzační. Školní výchova může mít značný vliv na dospívajícího jedince, tím že ho bude připravovat k adaptaci na podmínky fungování společnosti a současně bude vytvářet přesvědčení, že svět sice není dokonalý, ale je v lidských silách ho postupně měnit prostřednictvím vlastní angažovanosti.

Volnočasové aktivity školy odkrývají zájmy a nadání mladých lidí a snaží se je rozvíjet. Škola svým přístupem přispívá k využívání volného času, který je často realizován v návaznosti na výuku /před a po výuce/, ovlivňuje osvojení si aktivního přístupu dětí a mládeže k trávení volného času. Většina škol nabízí nepovinné předměty, kroužky, školní kluby, využívání sportovního hřiště nebo kulturní akce. Prvky aktivního odpočinku je potřeba rozvíjet v rámci každodenního života školy a měly by být součástí režimu dne. Práce a odpočinek během školního vyučování, respektování požadavku na délku a počet vyučovacích hodin, způsob využívání volného času během přestávek, jsou základními složkami pohody organizačního prostředí ve školách. Přestávkový režim by měl využívat všech dostupných prostor školy /chodby, vestibuly, školní hřiště/. V současnosti dochází k rozvoji a rozšiřování volnočasových aktivit organizovaných nebo ovlivňovaných školou, což můžeme nepochybně označit za kladný jev, který pomáhá v prevenci před sociální patologií. Vysoká míra negativních jevů a to mnohdy ve školním prostředí naznačuje, škola musí usilovat o větší ovlivnění volného času mládeže. Tuto sféru školního působení je nutné dále rozvíjet a vhodně reagovat na aktuální podněty.

Vývoj v oblasti ovlivňování volného času si vyžádal vznik specifického druhu výchovných pracovníků – pedagoga volného času. Posláním pedagoga volného času je analyzovat dosavadní vývoj, vnášet nové podněty a iniciativy vést děti a mládež k tomu, aby se za pomoci dospělých /rodičů, dospělých, animátorů/ a později i samostatně učili využívat volný

čas k rozvoji jich samotných, jejich sociálního okolí, společnosti a přírody. Na rozdíl od klasického pedagoga může pedagog volného času postupovat vůči dětem a mládeži uvolněněji, má možnost svobodněji hledat a tvořit, objevovat a konkretizovat nový pedagogický prostor. Při plánování činností vychází z potřeb a přání účastníků, vhodně a nenásilně je ovlivňuje. Stává se často přítelem a rádcem, který co nejméně poroučí a zakazuje, ale spíše doporučuje, usměrňuje a podněcuje. Získává mládež přitažlivým obsahem činností, svým osobním vystupováním a vytvářením podnětného prostředí. Každý pedagog volného času se musí pravidelně zamýšlet, zda se mu daří dosahovat svých cílů /vnitřní evaluace/ a být schopen prokázat výsledky své činnosti a hospodárné využívání zdrojů i navenek /vnější evaluace/.

Osobnost pedagoga volného času je determinována vysokými profesními parametry. Požadované jsou mnohostranné vědomosti, pozitivní osobní vlastnosti, široce rozvinuté schopnosti a zručnosti. Optimální integrace všech složek profilujících jeho osobnost vytváří předpoklad pro zvládnutí rozmanitých sociálních rolí, které jsou předpokladem jeho profesní úspěšnosti. Zde je třeba zdůraznit **strategické myšlení**, které je spojené se schopností předvídat vznik a vývoj některých jevů a situací a nasměrovat je v souladu s cíly a podmínkami výchovně-vzdělávací práce. Nezastupitelné místo má **tvořivé myšlení**, které potlačuje rutinu a umožňuje vysokou úroveň originálního přístupu, je spojené s inovací a invencí. **Flexibilní myšlení** je založené na schopnosti včas odhalit široký okruh problémů a najít jejich optimální řešení. Vyžaduje vysokou dávku aktivity, samostatnosti, kritičnosti k sobě i k ostatním lidem. Je spojené s asertivitou, empatií, tolerancí. Pro vytváření kreativního klimatu a dobrých mezilidských vztahů je potřebná citová zralost, ustálená pozitivně zformovaná hodnotová orientace.

Pedagogovi volného času jsou všeobecně přisuzovány tyto socioprofesionální role :

- **Diagnostik** - zjišťuje, rozpoznává a zkoumá potřeby, zájmy, názory, perspektivy, též dosáhnoutou úroveň rozvoje intelektuální, emocionální a senzomotorické stránky osobnosti. Měl by také poznat zdravotní, rodinnou a sociální anamnézu.
- **Stimulátor** – podněcuje a podporuje komplexní a individuální rozvoj osobnosti v různých rovinách: kognitivní, emocionální, senzorické, motorické, kreativní, imaginativní a mravní. Podněcuje sebepoznávání, sebehodnocení, sebevýchovu, sebevzdělávání a seberealizaci.
- **Satisfaktor** – poskytuje náhradu a citové uspokojení těm, kteří ho nenachází nebo trpí jeho nedostatkem. V aktivitách volného času může pedagog lépe pozorovat strukturu výchovné skupiny, postavení jednotlivců. Jedinci, které kolektiv nepřijímá, potřebují podporu při překonávání překážek, které brání změně jejich sociálního statusu.

- **Koordinátor** – zodpovídá za fungování celého systému výchovy mimo vyučování. Svoji pozornost rovnocenně zaměřuje na fázi řídicí i výkonnou.
- **Poradce** – má pomáhat dětem, mládeži i rodičům racionálně využívat volný čas, pěstovat správné návyky v souladu s psychohygienou a režimem dne. V tomto postavení se od pedagoga vyžaduje teoretická příprava i praktické zkušenosti v oblasti ovlivňování psychických funkcí /např. organizace psychoher, trénink asertivity/.
- **Dramaturg** – vystupuje ve všech fázích výchovného procesu jako dramaturg vhodného, účelného, smysluplného a hodnotného využití volného času svých svěřenců. Promýšlí, vybírá, projektuje, sestavuje program, iniciuje jeho realizaci, kooperuje se svými svěřenci i pedagogickými partnery, aktivizuje, usměrňuje, vede, reguluje, řídí, diagnostikuje, hodnotí a vstupuje zjevně či skrytě do dění.
- **Reedukátor** – pedagog volného času se uplatňuje při styku s mravně narušenými jedinci. Je třeba včas podchytit problémové jedince a učit je pracovat, prožívat radost z práce, rozvíjet kladné vlastnosti, eliminovat záporné projevy nekulturnosti a agresivity.
- **Konzultant** – poskytuje dětem, mládeži i rodičům důležité informace o smysluplném využívání volného času. Nutnou podmínkou je kvalitní pedagogická komunikace, interakce a kooperace, empatie a ohleduplné intervence do interního světa svěřencovy osobnosti.
- **Katalyzátor** – průběh volnočasových aktivit optimalizuje a zefektivňuje z povzdálí tak, že si účastníci akce ani neuvědomují, že jsou vedeni a usměrňováni. Svou přítomností průběh činností ideově či metodicky ovlivňuje a pedagogicky zkvalitňuje.
- **Vědecký pracovník** – udržuje kontakt s pracovišti zabývajícími se teoreticky a výzkumně problematikou volného času. Jako člen týmu odborníků participuje na výzkumných projektech, podílí se na koncepci a tvorbě výchovných programů pro nejrozumnější volnočasová výchovná pracoviště a pomáhá hledat ideová východiska.

Na formování volného času mládeže se vedle rodiny podílí také škola, která je společensky významnou výchovnou a vzdělávací institucí. Aktivita se realizují ve školních klubech, čítárnách, na hřištích a dále prostřednictvím činností pedagoga volného času. Jeho hlavním úkolem je nabízet vhodné volnočasové aktivity a posilovat rozvoj a socializaci každého jedince. Na rozdíl od klasického pedagoga je mu spíše přisuzována pozice přítele a rádce.

Obecně jsou mu přisuzovány určité socioprofesionální role, k nimž patří zejména diagnostik, stimulátor, koordinátor a konzultant.

3.4 Přehled volnočasových institucí

Pedagogika volného času je představována zařízeními, institucemi, organizacemi hnutími a nadacemi, jejichž pracovní náplní je působit na děti, mládež či dospělé osoby ve volném čase a naučit je volný čas racionálně a efektivně využívat. Toto ovlivňování je záměrné, má vymezený cíl, je plánovité, většinou dlouhodobé, splňuje požadavky, kterými lze vymezit výchovné působení.

J. Němec /2002/ uvádí následující klasifikaci forem zájmové činnosti:

- **Činnosti pravidelné, organizované v relativně stálých zájmových útvarech** jako kroužek, oddíl /sportovní, junácký/, klub, umělecký soubor.
- **Činnost pravidelná, která má individuální charakter**, např. hra na hudební nástroj, výuka cizích jazyků, zájmová činnost vykonávaná s rodiči.
- **Příležitostná činnost organizovaná jako jednorázová nebo cyklická kolektivní akce**, např. kurzy: lyžařské, plavecké, taneční, přednáškové cykly, letní tábory.
- **Příležitostná činnost individuálního charakteru** např. četba, návštěva kulturních a sportovních akcí, sledování televize, poslech hudby.

Dále se rozlišuje zájmová činnost na **receptivní a aktivně tvořivou**. Receptivní znamená, že jedinci se účastní jen jako diváci nebo posluchači, např. návštěva kina, divadla atd.

Aktivně tvořivá znamená, že jedinci se sami podílejí na činnosti v zájmovém útvaru např. soutěže, práce v dílně atd.

Podmínky pro realizaci cílů výchovy mimo vyučování vytvářejí různé společenské instituce:

Školní družiny a školní kluby jsou zaměřeny na děti z prvního a druhého stupně ZŠ, tudíž pro nás nemají význam.

Základní umělecké školy poskytují uplatnění dětem mládeži i dospělým s vyhraněnými zájmy a schopnostmi /hudební, hudebně-pohybovémi, výtvarnými, a literárně dramatickými/. Připravují pro studium na středních a vysokých školách s uměleckým zaměřením.

Střediska pro volný čas dětí a mládeže, která zahrnují **Domy dětí a mládeže a Stanice zájmových činností**. Jsou to zařízení, která se zaměřují především na realizaci specializovaných, zájmových činností pod odborným pedagogickým vedením. Organizují pravidelnou zájmovou činnost, která je rozdělena do pěti oblastí:

- společenských věd /vlastivědné, historické, sebevzdělávací jazykové, sběratelství/;
- přírodních věd /kaktusáři, včelaři, zahrádkáři, chovatelé exotického ptactva, rybáři/;
- estetické výchovy /výtvarné, hudební, literárně-dramatické/;
- techniky /radioamatéři, motoristé/;
- tělovýchovy a sportu /atletika, gymnastika, sportovní hry, plavání, bruslení, lyžování/.

Dále organizují příležitostnou zájmovou činnost ve formě soutěží, zábav, prázdninových akcí, táborů, lyžařských zájezdů.

Dětské domovy jsou zařízení ústavní výchovy. Jedním z jejich úkolů je dbát na hodnotné využívání volného času, rozvíjení a kultivaci zájmů žáků. V dětských domovech jsou umístovány děti do 18 let z rodin, které nějakým způsobem selhaly nebo se nemohou o dítě postarat. Také zde je jim umožňováno zapojení do zájmové činnosti v různých typech výchovných zařízení a organizací.

Domovy mládeže slouží jako výchovné a ubytovací zařízení pro středoškolskou mládež. Jejich posláním je udržet zájem studentů o vybraný směr studia /budoucí profesi/ a přispívat ke smysluplnému a vhodnému využívání volného času. Vzhledem k věkovým zvláštěnostem je velmi důležité respektování principu dobrovolnosti, což předpokládá realizaci zájmových činností formou nabídek s uplatněním vhodné motivace. Studenti jsou rozděleni do výchovných skupin podle škol, ročníků a věku. Každou výchovnou skupinu má na starosti jeden vychovatel, který podle odbornosti nebo zájmu svěřenců bývá pověřen vedením činností studentů.

Jazykové školy realizují výuku cizích jazyků.

Volný čas jedinců může být také ovlivňován např.:

Církví a náboženskými společenstvími – zaměřují svou činnost na výchovu dětí a mládeže v době mimo vyučování, např. salesiánská střediska mládeže, sdružení evangelické mládeže apod.

Dalšími subjekty fungují zpravidla na komerčním základě, jedná se např. o kulturní centra, zábavní střediska, diskotéky, herny apod.

Z občanských sdružení, organizací a hnutí dětí a mládeže v ČR jsou nejznámější tyto:

Asociace pro mládež, vědu a techniku /AMAVET/

Dobrovolné sdružení klubů pro děti a mládež, které vzniklo na počátku roku 1990. V klubech po celé republice je rozvíjena specifická zájmová činnost /např. modelářství, elektrotechnika, výpočetní technika/. Důležitá je zde činnost odborníků ochotných věnovat se dětem a mládeži ve volném čase.

Asociace turistických oddílů mládeže /ATOM/

Vznik se datuje rokem 1968. Asociace Tom rozvíjí svoji činnost v oblasti turistiky, tábornictví, sportovních, kulturních, sociálních a charitativních aktivit. Pracuje celoročně, soustředí se na výlety a tábory v přírodě. Organizace není pevně svázána jednotnými pravidly tak jako např. pionýr nebo skautské hnutí. Hlásí se k myšlence občanské společnosti, ve výchově preferuje hodnoty jako je vlastenectví, aktivní občanství, úcta k jiným, úctu k demokratickým tradicím státu. Cílem činnosti v oddílech je nabízení alternativního využívání volného času, omezování vlivu televize, výherních automatů a počítačových her.

Brontosaurus

Jedná se o nezávislé nepochitické hnutí, jehož vznik je datován v roce 1974 jako součást bývalého Socialistického svazu mládeže, 1990 se Brontosaurus osamostatnil. Jeho cílem je vychovávat všechny občany k ekologickému jednání, odpovědnosti ke společnosti a přírodě. Brontosaurus chce vychovávat k takovému životnímu stylu, který nebude ničit a poškozovat životní prostředí. Jeho činnost se od počátku orientovala na odkrývání a rušení černých skládek odpadu, čištění vodních toků, lesní brigády a udržování veřejné zeleně. V průběhu celého roku hnutí připravuje besedy, semináře, konference k problematice životního prostředí, zajišťuje stáže a výměny s partnery v zahraničí.

Církevní domy – volnočasová centra dětí a mládeže

Po roce 1989 v ČR začala působit centra volného času salesiánských bratří, což umožnila změna politického režimu. Zakladatelem je italský kněz Giovanni Bosco, který svou činnost založil na náboženství, rozumu a laskavosti. Věnoval se chlapcům bez domova, kterým poskytoval zázemí pro všestranný rozvoj, tak aby z nich vychoval řádné občany a dobré křesťany. V současnosti salesiáni působí ve 122 zemích. Cílem těchto center je nabídnout všem mladým lidem pomoc k jejich komplexnímu harmonickému rozvoji, vytvořit přátelské ovzduší a rodinnou atmosféru, zejména pro ty, kteří ji postrádají ve svých rodinách. Zařízení je otevřeno denně, nabízí řadu kroužků, volně přístupné nealkoholické prostředí, kulturní a sportovní vyžití, k dispozici jsou různá hřiště, klubovny, studovny, možnost pomoci se školními i osobními problémy. Pro zájemce je zde výuka náboženství. Další záležitostmi jsou prázdninové, víkendové, pravidelné i jednorázové akce společné nebo rozdělené podle věku.

Česká tábornická unie / ČTU/

Volně sdružuje na základě společného zájmu o tábornictví děti, mládež a dospělé v klubech a tramských osadách. Orientuje se na poznávání přírody a její ochranu. Dále organizuje soutěže a přehlídky na oblastní i celostátní úrovni např. hudební festivaly s názvy Tramská porta, Brána, dále žánrové výstavy, sportovní utkání, turnaje, potlachy.

Duha /Hnutí Duha/

Založeno bylo v roce 1990. Působí jako dobrovolné sdružení jednotlivců a kolektivů s cílem všestranného tělesného a duševního rozvoje mladých lidí. Zdůrazňuje ekologickou a globální výchovu. Pořádá příležitostné a pravidelné akce pro mladé lidi k tvorbě a ochraně přírody, soustřeďuje se na chráněné krajinné oblasti a vyjadřování nesouhlasu s existující státní energetickou politikou. Hnutí Duha poskytuje metodickou a konzultační činnost v oblasti ekologické výchovy. Jeho činnost lze označit jako alternativu k činnosti hnutí Brontosaurus.

Folklórní sdružení ČR /FoS/

Sdružuje kolektivy taneční a hudební /folklórní/, kterým pomáhá při jejich výchovné, osvětové, tvůrčí, umělecké, propagační a reprezentační činnosti. Spolupracuje s občanskými sdruženími v jednotlivých regionech. Podporuje zájemce o lidovou kulturu, kterou se snaží udržovat pěstovat a rozvíjet. Podporuje různé formy pravidelných i nepravidelných zájmových činností směřujících k dalšímu pěstování, udržování a rozvíjení folklóru a lidové kultury. Pořádá festivaly, přehlídky, soutěže, besedy, výstavy, ale také odborná sympozia, vzdělávací kurzy a stáže.

Liga lesní moudrosti – Woodcraft Indians

Zakladatelem této tábornické organizace je americký spisovatel a zálesák E. T. Seton, zdůrazňující návrat k přírodě. Liga lesní moudrosti je orientovaná na život v přírodě. Patří k malým organizacím, ovšem co do významu k nepřehlédnutelným. Od počátku měla vliv na jiné organizace, které ji dnes předstihují několikanásobně v počtu členů /např. skauting, tábornická unie, turistické oddíly mládeže a další/

Pionýr

Jako samostatné občanské sdružení obnovilo svoji činnost v roce 1990. Naplňuje svojí činností původní význam slova pionýr – objevitel nových směrů, hlasatel nových myšlenek a cest. Jde o demokratické a nezávislé sdružení, které se zabývá osvětovou, kulturně-výchovnou a charitativní činností, obhajobou a uspokojováním oprávněných potřeb dětí a mladých lidí, uspokojování zájmů členů sdružení. Organizace pracuje v rámci všeobecně nebo specializovaně zaměřených oddílů.

Prázdninová škola Lipnice /PŠL/

Založena byla v roce 1977 pod Socialistickým svazem mládeže, v roce 1990 se osamostatnila. Využívá ve velké míře pedagogiku zážitku, dominantní formou všech činností je hra. Chce prostřednictvím silných zážitků a navození intenzivních lidských vztahů při činnostech nalézt v sobě zdroje energie, spontánní tvořivosti a sebedůvěry. Pořádá kurzy určené mladým lidem ve věku 14-30 let. Jsou pobytové nebo expediční. Kurzy jsou vedoucími velmi pečlivě připravovány, jejich průběh bývá označován za divadelní inscenaci, v níž jsou všichni herci i diváky zároveň. Připravené scénáře mají promyšleně sestavené aktivity, od fyzicky náročných, přes oblíbené psychohry, strategické stimulace, tvořivé dílny až po happeningy.

Skautské hnutí – Český junák

Jedná se o národní organizaci, která je součástí celosvětového skautského hnutí. Svoji činnost rozvíjí od začátku 20. století, za zakladatele jsou považováni E. T. Seton a sir Robert Baden-Powel. Výchovný systém v sobě spojuje romantiku Setonova pojetí s přísnou vnitřní organizací a disciplínou vycházející z Baden-Powelových vojenských zkušeností. Organizace má větev chlapeckou a dívčí. Do našich zemí se skauting dostává 1911 zásluhou středoškolského profesora Antonína Benjamina Svojsíka. Činnost skautského hnutí byla několikrát přerušena /během 2. světové války, od 1949 do 1968 a od 1970 do 1989/. V oficiálních materiálech se uvádí, že cílem hnutí je podporovat rozvoj osobnosti dětí a mladých lidí, jejich fyzických,

duševních, sociálních a duchovních schopností tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k sobě, společnosti a přírodě. Ideálem je všestranně rozvinutý jedinec, vzdělaný, tvořivý, schopný spolupráce s jinými lidmi. V některých oddílech je zdůrazněn náboženský prvek.

Sokol – Česká obec sokolská

Je nejstarší organizací vzniklou na území Čech a Moravy. Vznik spadá do období národního sebeuvědomování. Ideálem byla výchova rozumu k osvícenému vzdělání a výchova k vroucímu vlastenectví. Za zakladatele Sokola jsou považováni Jindřich Fügner a Miroslav Tyrš. Vnitřní organizace Sokola byla podobná vojenské organizaci, činnost je určena všem vrstvám i věkovým skupinám obyvatelstva a postupně se rozšiřovala od pořadových cvičení a cvičení na nářadích také na vodní sporty, hry, táboření, široké spektrum letních a zimních sportů. Zakázán byl během 2. světové války a od roku 1952 do 1989.

Sokol se stal mimořádně významnou a uznávanou masovou organizací zejména v období národního obrození a mezi dvěma světovými válkami. Vycházel z požadavku harmonického rozvoje osobnosti, cílem byl ideál zdravého, vyspělého a všestranného národa. Působil prostřednictvím tělesné, branné a osvětové výchovy na své členy v duchu demokratických a vlasteneckých idejí.

Young Mens Christian Association /YMCA/

Jedná se o nejstarší celosvětovou křesťanskou organizaci pro mladé lidi. Náboženská příslušnost však není podmínkou. Mezi její hlavní cíle patří zlepšování sociálních i hospodářských podmínek pro život mladých lidí, sjednocování mládeže v duchu světoobčanství a křesťanského pojetí života.

Youny Womens Christians Association /YWCA/

Křesťanské sdružení mladých žen je organizací analogickou k organizaci YMCA. Za cíl bylo stanoveno vytváření podmínek pro rozvoj osobnosti po stránce duchovní, fyzické a mravní.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zaměřil na hodnotné využívání volného času mládeže jako činitele, který může přispět k prevenci před sociální patologií. Volný čas se stal důležitým fenoménem v životě každého jednotlivce a jeho kultivované a účelnému využívání přispívá k rozvoji každého z nás. Vysoká míra sociálně patologických jevů mezi mládeží ukazuje, že této oblasti bude třeba do budoucnosti věnovat ještě mnoho pozornosti a energie.

První část charakterizuje mladou vědní disciplínu – pedagogiku volného času, která se zaměřuje na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých. Zabývá se také činnostmi školských a jiných zařízení pro trávení volného času. K jejím základním funkcím patří funkce: výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Pro nás je důležitá především funkce preventivní, která ukazuje, že volný čas naplněný vhodnými aktivitami a usměrňovaný pedagogem volného času je důležitým činitelem prevence sociálně patologických jevů. Tím se nám potvrzuje první hypotéza definovaná v úvodu.

Druhá část je věnována mládeži a to z hlediska psychologického a sociologického. Je zde rozebrána charakteristika mládeže a jejího vývoje, který je přechodem od dětství do dospělosti. Vývojové změny, kterými jedinec v tomto období prochází, vyžadují přiměřený výchovný přístup. Mládež je také třeba vnímat jako sociologickou skupinu s určitými specifickými znaky. V kontextu s celou společností je orientována na materiální hodnoty, individualismus a konzumní styl života. Uvědomuje si důležitost vzdělání a kariéry a také moderních informačních technologií. Jako pozitivní se mi jeví, že ve velké míře dokáže využívat možností, které současná společnost nabízí. Jedná se zejména o cestování a s postupující evropskou integrací i možnost pracovního uplatnění v zahraničí. Vítaným profilem mladého člověka je vlastní aktivita, komunikativnost, flexibilita a kooperace.

Některé jevy ve společnosti považujeme za negativní a zařazujeme je do oblasti sociální patologie. Určitý výsek těchto jevů je připisován mládeži, která ještě není zpravidla zralá, aby se sama dokázala účinně bránit před jejich působením. K nejškodlivějším jevům patří kriminalita, drogové závislosti, působení sekt, sebevražednost a další. Důležitým poznatkem je, že k těmto jevům většinou dochází pod vlivem vrstevnických part. Přispívá k tomu také nedostatečné působení a dohled ze strany rodičů a školy. Vysoká míra negativních jevů mezi mládeží, potvrzuje druhou hypotézu, že škola a rodina obecně ovlivňuje volný čas mládeže nedostatečně. Závěrečná část charakterizuje péči o volný čas. Snaha o hodnotné využívání volného času mládeže se stává hlavním prvkem politiky státu a společnosti vůči mladé generaci. Nelze také opomenout potřebu legislativní opory a zajištění přiměřeného financování.

Zásadní úlohu ve vývoji jedince má rodina, která je činitelem prvořadého významu. Od jejího působení se odvíjí další směřování mladého člověka. Harmonické vztahy mezi rodiči, jednotný názor na výchovu a středně omezující výchovný styl jsou považovány za vhodný přístup. Rodina by také měla realizovat společné volnočasové aktivity a stimulovat i k dalším vhodným aktivitám mimo rodinu.

Dalším činitelem, který ovlivňuje mládež je škola. Kromě klasické školní výchovy a vzdělávání se podílí také na výchově mimo vyučování. Pro efektivní působení v této oblasti je třeba speciálního odborného pracovníka – pedagoga volného času. Od jeho vhodného přístupu se odvíjí efektivnost působení na mládež ve volném čase. Pro úplnost ještě tato práce obsahuje přehled základních institucí a organizací, které se zaměřují na zaplnění volného času.

Resumé

Bakalářská práce nese název „Hodnotné využívání volného času mládeže, jako činitele prevence sociálně patologických jevů.“

Je postavena na poznatcích z pedagogiky volného času, vývojové psychologie, sociologie mládeže, sociálně patologických jevech a jejich vzájemných vztazích. Volný čas se stal významnou oblastí života a výchovy. Charakterizujeme ho jako opak doby nutné práce a povinností. Pedagogika volného času je mladá vědní disciplína, která se snaží volný čas účelně zaplnit. K tomu jí slouží celá řada institucí, organizací a projektů. Pro potřeby této práce je důležité, že vhodné ovlivňování volného času působí jako prevence sociálně patologických jevů. Významnou sociologickou skupinou, na jejímž zdravém vývoji, závisí směřování celé společnosti je mládež. A právě mládež je často velmi ohrožena negativními jevy, pro svoji nedostatečnou sociální zralost. K hlavním sociálně patologickým jevům řadíme kriminalitu, zneužívání návykových látek, sektářství, virtuální drogy, sebevražednost a prostituci.

V prevenci před nežádoucími společenskými jevy má nezastupitelné místo rodina a škola. Rodina je základním socializačním činitelem ve vývoji jedince a jednou z jejích funkcí je výchova k rozumnému využívání volného času, aby si mladý člověk uvědomil jeho životní hodnotu a rozvinul pestré a mnohostranné zájmy. Škola ovlivňuje volný čas prostřednictvím zařízení pro volný čas jako jsou hřiště, školní kluby, čítárny a také působením pedagoga volného času.

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

Záznam o bakalářské práci

ANOTACE

KABELKA, Vojtěch. Hodnotné využívání volného času mládeže, jako činitele prevence sociálně patologických jevů. Brno: Institut mezioborových studií, 2005. 43 s.

Anotace

Tato práce se zabývá volným časem, mládeží, sociálně patologickými jevy a rozebírá jejich vzájemné vztahy. Dále se zaměřuje na možnosti využívat volný čas mládeže jako prevenci před sociálně patologickými jevy.

Klíčová slova

Volný čas, pedagogika volného času, výchova mimo vyučování, životní styl, mládež, sociální patologie, pedagog volného času.

Anotace v angličtině

This work deals with leisure time, teenagers, social pathology and disassembly their mutual relations. Next it centralizes on possibilities of use of teenagers leisure time as a prevention from social pathologic phenomenons.

Klíčová slova v angličtině

Leisure time, education of leisure time, education out of school, lifestyle, teenagers, social pathology, educator of leisure time.

Literatura

Prameny:

1. Zákon č. 140/61 Sb., *Trestní zákon*, ve znění pozdějších předpisů
2. *Státní politika vzhledem k mladé generaci v České republice do roku 2002*. MŠMT ČR – odbor pro mládež. Praha 1999.

Monografie:

3. ATKINSONOVÁ, R. L. a kol. *Psychologie*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing, 1995.
4. BIDDULPH, S. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000.
5. HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
6. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004.
7. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001.
8. JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003.
9. LANGMEIER, J. a kol. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998.
10. MACEK, P. *Adolescence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999.
11. MASARIKOVÁ, A. a kol. *Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. NITRA: Univerzita Konstantina filozofa, 2002.
12. MATOUŠEK, O. a kol. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998.
13. MOORE, T. *Kniha o duši*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001.
14. NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*, Brno: Paido, 2002.
15. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002.
16. PRUCHA, J. *Přehled pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000.
17. PRUCHA, J. a kol. *Pedagogický slovník*, 4. vyd. Praha: Portál, 2003,
18. SAK, P. *Proměny české mládeže*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000.
19. SAK, P. a kol. *Mládež na křižovatce*. 1. vyd. Praha: Svoboda servis, 2004.
20. SPOUSTA, V. a kol. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996.
21. SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994.

22. TUČEK, M. a kol. *Dynamika české společnosti*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

23. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000.

Informace získané z internetu:

24. www6.huji.ac.it/cossell/wlra

25. www.mvcr.cz/statistiky

26. www.bkb.cz

27. www.strada.cz

28. www.drogy-info.cz